

Шляхи формування поняття складного речення.

Синтаксична будова мови розвивалася у тісному зв'язку з розвитком категорій мислення, із суспільно-виробничою практикою людей. У спільнослов'янський період використовувались переважно прості речення, що поступово ускладнювались, набуваючи більш повної форми висловлення думки. Таким чином, виникли складні речення, які у мовознавстві досліджуються протягом тривалого часу. Проте до цього часу не існує одностайної думки щодо визначення складного речення, тому й нині викликає це питання інтерес у дослідників синтаксису.

Мета статті — розглянути еволюцію формування поняття складного речення в мовознавстві.

Завдання статті:

- проаналізувати погляди мовознавців на граматичний лад української мови;
- простежити шляхи формування поняття складного речення в українському мовознавстві.

Анотація

Ключові слова: синтаксис, просте речення, складне речення, підрядне речення, сурядне речення.

У статті розглянуто погляди мовознавців на граматичний лад української мови, проаналізовано шляхи формування поняття складного речення в українському мовознавстві. Огляд матеріалу свідчить про те, що від часів О. Потебні до сьогодення як термінологія, так і розуміння предмету складного речення значно змінилося.

Пути формирования понятия сложного предложения.

Аннотация

Ключевые слова: синтаксис, простое предложение, сложное предложение, сочинительное предложение, придаточное предложение.

В статье рассмотрены взгляды языковедов на грамматический порядок украинского языка, проанализированы пути формирования понятия сложного предложения в украинском языкознании. Обзор материала дал возможность удостовериться в том, что со времен А. Потебни до сегодняшних дней как терминология, так и понимание предмета сложного предложения существенно изменилось.

SUMMARY

The title of the article is "The ways of formation of the concept "complex sentence" in Ukrainian linguistics".

Key words: syntax, simple sentence, complex sentence, subordinate clause, coordinate clause.

The opinions of linguists concerning grammatical structure of Ukrainian language are considered. The ways of formation of the concept of complex sentence in Ukrainian linguistics are analyzed. The materials, which were studied, testify to the fact that from the times of O. Potebnya to the present time terminology as far as the conception of the complex sentence changed greatly.

Ways of forming of difficult sentence's concept.

The syntactic structure of language has developed in close connection with development of thinking categories, with publicly-productive practice of people. Mainly simple sentences that gradually became complicated were used in an All-Slavic period, acquiring more complete form of expression of idea. Thus, there were difficult sentences that in linguistics are investigated during great while. However to this time there is an unanimous idea in relation to determination of difficult sentence, that is why and presently interest causes this question for the researchers of syntax.

Aim of the article — to consider the evolution of forming of difficult sentence's concept in linguistics.

Task to the article :

- to analyse linguists's views to the grammatical system of Ukrainian;
- to trace the ways of forming of concept of difficult sentence in Ukrainian linguistics.

Until the beginning of the XIX century in scientific circles an idea was formed that sentences are either simple or difficult, depending on is there either one or many judgements are expressed in them.

O.Potebnya(1835-1891) established scientific principles of the grammatical system's research of Ukrainian. The consequences of O.Potebnya's work were outpoured in four-volumed labour called "From the notes on Russian grammar"(1874), in which much attention is paid to the problem of difficult sentence's formation, to establishing genetic connections between a simple and difficult sentences. In difficult one, scientist devoted the special division the process of simple sentence's transformation "Passing of appendixes to the sentence" [9,248 -262]. In opinion of linguist, paratactical unverbial sentences gradually begin to be understood as verbal ones, that present a sentence [9,249]. O. Potebnya offered the hypothesis of origin to hypotaxis: "From the beginning simple sentences follow one by one, so that formal relations are not quite realized by them and not designated. Rows are their similar to the picture without a prospect. Connection between them is established by means relative pronouns, consideration of that behaves to the studies about a difficult sentence" [8, 127]. O. Potebnya has a thesis about condensing of idea that will be clearer in the context of his studies about an origin and development of parts of speech and sentence. On the examples of paractical constructions O. Potebnya showed a sequence to development of the attributive and additional additional suggestions connected by inferior unions

До початку ХІХ ст. в наукових колах сформувалась думка про те, що речення бувають або прості, або складні, залежно від того, чи одне чи багато суджень виражаються в них.

Наукові засади дослідження граматичного ладу української мови закла

О.Потебня (1835-1891). Наслідки роботи О.Потебні вилилися в чотиритомній праці "Из записок по русской грамматике"(1874), в якій

багато уваги приділено проблемі утворення складного речення, встановленню генетичних зв'язків між простим і складним реченням. Процесу перетворення простого речення у складне вчений присвятив спеціальний розділ „Перехід прикладок у речення” [9,248 –262]. На думку мовознавця, паратактичні бездієслівні речення поступово починають розумітись як дієслівні, що становлять речення [9,249]. О. Потебня запропонував гіпотезу походження гіпотаксису: „Із самого початку прості речення слідуєть одне за одним так, що формальні відношення між ними зовсім не усвідомлюються й не позначаються. Ряди їхні подібні малюнку без перспективи. Зв'язок між ними встановлюється за допомогою займенників відносних, розгляд яких відноситься до вчення про складне речення” [8, 127].

У О. Потебні є теза про згущення думки, яка буде більш зрозумілою в контексті його вчення про виникнення та розвиток частин мови й речення. На прикладах паратактичних конструкцій О. Потебня показував послідовність розвитку означальних і додаткових підрядних речень, з'єднаних підрядними сполучниками.

1. Зразок: *Прислалъ человѣка, Иваномъ зовуть* [9, 251].

У цьому типі зв'язку підрядне паратактичне речення не має не тільки відносного, але й вказівного займенника, а підмет і додаток головного слугують підметом та додатком підрядному.

2. Зразок: *Есть пещера, изъ тоя пещеры исходитъ источникъ* [9, 255]. У цьому типі речення іменник головного речення, від якого залежить підрядне паратактичне, повторюється в підрядному із займенником (займенника може й не бути), що вказує на згаданий вище іменник.

Отже, О. Потебня встановив, що процес заміни паратактичних речень відбувався рівномірно, „з посиленням гіпотактичності й прямування до об'єднання речення, з розвитком відносних займенників.”[9, 251]

Таким чином, у своєму дослідженні О. Потебня утверджує домінування граматики над мисленням, яке виявляється у тому, що мова не просто виражає готову думку, але членує її, оформлює, інтерпретує її, збагачуючи своїм граматичним значенням. Він довів, що в основі змісту речення лежить психологічне судження, яке у ньому виражається. До того ж головною особливістю сучасного речення є його дієслівність.[2, 319]. Щодо змісту, то особове дієслово представляє ознаку у час його виникнення від діючої особи.”[2, 326]

На початку XX ст. граматичній розробці української мови прислужилися С. Смаль-Стоцький, Ф. Гартнер, В. Сімович, які заклали основи наукового опису і термінологію українського синтаксису. Як мовознавець С. Смаль-Стоцький після студій про аналогію в історії української іменної відміни написав разом із Т. Гартнером «Grammatik der ruthenischen (ukrainischen) Sprache» (1913), де доводив, що українська мова постала безпосередньо з праслов'янської, а ідея прасхідно-слов'янської мови позбавлена ґрунту. Цей погляд обстоював і пізніше, особливо в праці «Розвиток поглядів про сім'ю слов'янських мов та їх взаємне споріднення»

(1925, 1927). «Граматика руської мови» С. Смаль-Стоцького і Ф. Гартнера, яка вперше побачила світ у Відні 1893 року, послужила своєрідним зразком системного опису граматичного ладу української мови. Її значення полягає насамперед у тому, що в ній використано фонетичний правопис і витворено власне українську граматичну термінологію, що мало загальноукраїнське значення. Крім того, у праці репрезентовано низку цікавих підходів до аналізу мовних явищ, спробу їх наукової типології. Тому видання не залишилося непоміченим не тільки в Галичині, але й у Східній та Центральній Україні. Зокрема, Іван Огієнко опублікував у «Записках Українського Наукового Товариства» (К., 1908) статтю «Історія української граматичної термінології», у якій назвав С. Смаль-Стоцького і Ф. Гартнера «творцями теперішньої нашої термінології».[7, 111-113] Він зазначив, що це була одна з найкращих спроб дати більш-менш наукову термінологію, «вироблену на підставі народної мови», що автори граматики «багато попрацювали, аби витворити термінологію відповідно вимогам української мови...» [7, 111 - 113].

«Граматика руської мови» С. Смаль-Стоцького і Ф. Гартнера складалася з чотирьох частин: 1) «Звуки», 2) «Словотворення та значення слів», 3) «Відмінювання» і 4) «Складня». У четвертій частині граматики під назвою «Складня», яка містить відомості про граматичний (власне синтаксичний лад української мови), виділено три основні підрозділи: А) «Реченє (гадка)»;

Б) «Частини мови в реченні і форми відмінювання» (про рід, число та відмінки іменників, про прикметники, займенники, числівники, «На жаль, ні у вступній частині граматики, ні безпосередньо у вступі до розділів не знаходимо обґрунтування самого терміна «складня», що відповідає грецькій назві «синтаксис» (паралельний термін «синтакса», який вживали деякі українські мовознавці). Не подають С. СмальСтоцький та Ф. Гартнер і визначення «складні» як розділу граматики, що вивчає речення чи сполуки речень. А проте цінним в цьому розділі є те, що тут викладено оригінальні наукові підходи до вивчення явищ синтаксису, запропоновано оригінальні класифікації речень і членів речення, чимало з яких використано вперше в українському мовознавстві і які отримали подальший

розвиток протягом ХХ ст. На жаль, граматичні праці С. Смаль-Стоцького і досі не відомі багатьом сучасним дослідникам української мови.

У підзаголовок «Складні» винесено відомості про «реченє поєдинче»

[12, 104, §211], тобто просте речення. Для поняття «складне речення» уведено термін «сполука речень» [12, 113, §234], визначено два типи «сполуки речень», що складаються з «дрібних» [12, 114, §234] речень, тобто предикативних частин: «рівнорядних» та «підрядних» [12, 114, §235].

У підрядних реченнях визначено «головні» та «побічні» [12, 114, §235]. Як бачимо, С. Смаль-Стоцький звертає увагу і на синтаксичний зв'язок «дрібних речень» у складнопідрядному: «підрядні» та «надрядні» [12, 114, §235], що зумовило їх поділ на «речення сполучені рівнорядно» [12, 114, §236], та «речення сполучені підрядно» [12, 117, §239]

Надзвичайно важливим вважаємо те, що в «Граматиці руської мови»

С. Смаль-Стоцького і Ф. Гартнера звернено увагу на так звану «зв'язь»

[12, 114, §237], у якій рівнорядні речення до себе стоять» [12, 114, §237], тобто різні семантико-синтаксичні відношення, у яких перебувають «дрібні речення» у сполуках речень (тобто у складносурядних реченнях). Різновидами є «злучна зв'язь» [12, 114, §237], тобто єднальні відношення, які передає злучка *і* або *та й*; «протиставна зв'язь» (при злучках *а, але, а прецінь, а таки, а все ж таки, однак* тощо) [12, 115, §237], а також «причинова, наслідкова, умовна, замірова, припустова, порівняльна» і «часова» [12, 115-116, §237]. Такий поділ речень за значенням не зовсім відповідає сучасним класифікаціям складносурядних і складнопідрядних речень, але можна стверджувати, що автори граматичної праці зуміли правильно визначити саму основу структурно-семантичної типології складних речень — семантико-синтаксичні відношення між предикативними частинами.

Підрядні речення С. Смаль-Стоцький пов'язує і з питанням про пряму мову («бесіду пряму») та непряму мову («бесіду залежну»), показує, як їх можна взаємозамінювати, напр.: *Він певно відповість, що нічого не знав* = *Він певно відповість: Я нічого не знаю* [12, 118, §241]. Проте окремого параграфа про засоби вираження

чужого мовлення у «Граматичі руської мови» немає. Не виділено в окремий тип і складні безсполучникові речення.

Вчення про речення становить лише частину «Складні». Принциповою науковою засадою «Складні» С. Смаль-Стоцького є її орієнтація на живу народну мову — у ній описано граматичну систему української мови на основі живого українського мовлення і проілюстровано численними прикладами речень з усного, зокрема й діалектного, мовлення та фольклору.

Характеризуючи «Складню» С. Смаль-Стоцького загалом, потрібно відзначити високий рівень наукового підходу до аналізу синтаксичних явищ. Його кваліфікації і взагалі абсолютно нові теоретичні засади, запропоновані в граматичній праці, викликали неоднозначні оцінки у вчителів та українських науковців того часу. Українське термінотворення, що бере свій початок у витоках української писемності, триває у граматичних працях кінця XIX — початку XX ст., засвідчує інтелектуальні змагання мовознавців. Дослідивши особливості «Складні» С. Смаль-Стоцького, ми пересвідчилися в тому, що він першим прокладав нові шляхи в мовознавчій науці, відзначаємо сучасність поглядів ученого, їх далекоглядність, сміливість і перспективність. У цьому зв'язку актуальним видається і питання про вплив мовознавчих поглядів С. Смаль-Стоцького на формування граматичних концепцій XXI ст. Наукові засади «Граматики руської мови» С. Смаль-Стоцького та Ф. Гартнера становлять міцний фундамент сучасної синтаксичної теорії в різних її напрямках і школах. Вироблена у працях С. Смаль-Стоцького синтаксична термінологія була підтримана у граматичних працях мовознавців 20 — 30-х рр. За цей же час, за 1923-1929 роки, українське мовознавство розвивалося без більших перешкод, і в ньому зроблено дуже багато. Мовознавці А. Кримський, Є. Тимченко, О. Курило, О. Синявський, Л. Булаховський, С. Смеречинський, М. Сулима та ін. написали за цей час свої праці. Глибоко розвинулася синтакса української літературної мови.

О. Курило (1890 — 1937) чимало попрацювала в галузі синтаксису і фразеології. Одна з найбільш цікавих в цьому плані робіт — «Уваги до сучасної української літературної мови», яка вийшла в 1923 р. і тричі перевидавалась за її

життя. Використаний при написанні «Уваг» багатий етнографічний матеріал дозволив авторці виявити деякі характерні особливості української народної мови, які можуть сприяти її використанню як базової для створення справжньої літературної української мови. О. Курило в своїй праці писала: «Паралельно з зворотами гіпотактичними або підрядними, тобто зворотами, де одно слово або сполучення слів залежить від другого, можуть у певних випадках, переважно в мові поетичній, мати місце й звороти паратактичні або сурядні, де одно слово або сполучення слів не стоїть у залежності від другого»[6,101].

Мовознавець розмірковувала про природу складного речення: « Певна річ, думка ширшаючи, глибшаючи, складнішаючи, вимагає й складніших висловів, щоб виразити себе, і легкість літературної мови не може дорівнювати легкості народного вислову. У мовах культурних націй заміна старих сурядних конструкцій новішими підрядними є факт прогресивний: де менш розвинена думка вбачає незалежні явища, там розвиненіша думка шукає залежності і знаходить її.»[6,105].

Л.Булаховський (1888–1961) ще в “Курсі сучасної української літературної мови” писав про те, що синтаксис є той розділ граматики, який вивчає зв’язки між словами і “типи об’єднання їх у речення та вищі єдності тією мірою, якою вони мають суто мовні ознаки”[1, 4]. Предмет синтаксису, на його думку, становить «вивчення ознак, за якими пізнається закономірна для кожної мови сполучуваність одного з одним відповідно оформлених слів (так званих словосполучень); словосполучень, з яких створюються далі відносно закінчені відрізки думки, – речення; речень, що сполучаються одне з одним у складні речення; та ще більших смислових цілостей – надфразних єдностей, про наявність яких свідчать ті або інші спеціальні прикмети» [1, 8].

Синтаксис української мови особливо активно почав розвиватися у

70 – 80-х рр. ХХ ст., очолюваний відділом теоретичної граматики української мови Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні, а з 90-х рр. Інституту української мови НАН України. До фундаментальних належать праці О. Мельничука,

І. Вихованця, К. Городенської, В. Русанівського, С. Єрмоленко, П. Дудика, І. Слинька, Н.Гуйванюк, М. Кобилянська, Н. Іваницької, О. Загнітка та ін. із

семантико-синтаксичного та функціонального синтаксису. У науці останнім часом синтаксичні одиниці розглядаються не лише на формально-граматичному рівні, а й на семантико-синтаксичному та функціонально-комунікативному.

З орієнтацією на працю російського мовознавця В. Белошапкової давав визначення складного речення І. Вихованець. (1935 р.н.) У граматиці

І. Вихованця, К. Городенської зазначається: «Складне речення є сполученням предикативних одиниць, побудованим за відповідною структурною схемою і призначеним для функціонування в ролі цілісної одиниці повідомлення» [3,194]. Семантико-комунікативна характеристика складного речення уточнена поняттям про ситуацію: складне речення функціонує як повідомлення про дві чи більше ситуації і про відношення між ними[10,461]. Проблема про сутність складного речення остаточно не розв'язана. Найпереконливіше тлумачення складного речення дає

В. Белошапкова, вона намагається пояснити проблему складного речення з позицій структурно-семантичного синтаксису. Складне речення вона розглядає з трьох точок зору: формально- граматичної, семантичної і комунікативної. Але у визначенні звертає увагу лише на дві риси складного речення- граматичну і комунікативну. З формально-граматичного погляду складне речення відзначається тим, що воно будується за певною структурною схемою на основі двох чи більше предикативних одиниць. Звідси таке визначення складного речення: «Складне речення може бути визначене як об'єднання предикативних одиниць на основі синтаксичного зв'язку, побудоване за тією чи іншою структурною схемою і призначене для функціонування як одна комунікативна одиниця»[13,515]. В. Белошапкова підкреслює, що специфіка складного речення криється в основному в його комунікативній будові.

Українські мовознавці І.Слинько (1912-1994), Н. Гуйванюк,

М. Кобилянська зразки, за якими будується складне речення, називають моделями (а не структурними схемами); при цьому складне речення, на їхню думку, є новою одиницею порівняно з простим реченням. Вони визначають: «Складне речення становить єдність двох чи більше предикативних одиниць і відповідних

семантичних пропозицій, що виражають відношення між ситуаціями і призначені для функціонування у складі тексту(іноді — самостійно) як єдине комунікативне ціле»[11,419].

К. Шульжук(1940-2010) визначає складне речення порівняно з простим одиницею вищого порядку, оскільки складається з двох і більше простих речень. Частини складного речення-це звичайні двоскладні чи односкладні речення, поєднані між собою сполучниковим синтаксичним зв'язком або ж безсполучниковим. Вони утворюють структурну семантичну й інтонаційну єдність. Частини складного речення із синтаксичного і часто змістового боку відповідають простому реченню;збоку комунікативного вони не становлять окремих комунікативних одиниць. Тому, складне речення мовознавець визначає, як поєднання простих речень або ж як складне ціле, частини якого не мають змістової та інтонаційної завершеності і не можуть бути визначені як прості речення. Специфіка складного речення виявляється і в тому, що в ньому повідомляється про кілька ситуацій і відношення між ними [15,210].

Монографія А.Загнітка(1954-)»Основи українського теоретичного синтаксису» порушує широке коло проблем, значною мірою дискусійних, що потребують нового прочитання й осмислення. Значне місце в монографії відведено аналізу складного речення. Автор висвітлює закономірності формальної і смислової організації складного речення, граматичне значення, граматичну форму та конкретний зміст речень різних типів, вільність, зв'язаність будови складних речень, їх основні різновиди. Автор висвітлює різновиди структурно-семантичної класифікації.

На особливу увагу заслуговує розгляд А.Загнітком регулярності/нерегулярності підрядності у системі складного речення. При вивченні структурно-семантичних особливостей складнопідрядного речення важливо усвідомити природу й функції тих специфічних мовних засобів, які служать для зв'язку частин цього типу складного речення. Автор наголошує,

що на конкретному мовному матеріалі потрібно показувати, що складнопідрядне речення становить структурну і семантичну єдність, частини якої взаємопов'язані. Цілісність складнопідрядного речення виявляється в планах не

лише змістовому та інтонаційному, а й у структурному та формально-граматичному. В організації внутрішньо-синтаксичної структури складнопідрядного речення як комунікативної одиниці важливу роль відіграють такі мовні засоби, як сполучники підрядності та сполучні слова, вказівні слова, співвідношення видо-часових і способових форм дієслів-присудків, порядок частин, лексичні елементи, інтонація [4,228].

Складне речення становить нову якість порівняно з простим реченням і протиставлене простому за синтаксичною структурою, тобто у формально-граматичному (конструктивному) аспекті. Найважливіша ознака простого речення – предикативність[2,227]. Предикативність — це віднесеність змісту речення до об'єктивної дійсності. Предикативність властива будь-якому реченню і виявляється в ознаках часу, особи, а також в оцінці сказаного розповідачем (бажаність чи небажаність, реальність чи нереальність, впевненість в істинності чи ні). А складне речення складається з двох або більше предикативних одиниць. Отже, складне речення протиставлене простому пропозицією як одиниця поліпредикативна— одиниці монопредикативної. Складне речення — це речення, що складається з двох і більше граматичних основ (предикативних одиниць), які становлять семантичну, структурну та інтонаційну єдність.

Складне речення функціонує в мові як одна комунікативна одиниця й характеризується формально-граматичними та семантичними ознаками,

з-поміж яких найважливішими є:

- а) поліпредикативність;
- б) особлива структурна схема;
- в) інтонаційна завершеність, семантична та структурна цілісність;
- г) в ньому повідомляється про кілька ситуацій і відношення між ними.

Частини складного речення тільки умовно можна назвати простими реченнями. Маючи подібну до простих речень синтаксичну будову, вони не мають:

- а) змістової завершеності, бо тільки в поєднанні виражають складну думку, різнобічні зв'язки між предметами й явищами довкілля;
- б) інтонаційної

завершеності, бо лише все складне речення характеризується інтонацією кінця; в) комунікативного значення, оскільки не є самостійними одиницями спілкування.

Складне речення, що складається з двох предикативних одиниць, називається двочленним, або двокомпонентним: *Тож будьмо чеснії відверті в ділах великих і простих, щоб від народження до смерті за все відповісти* (В. Крищенко); *Помиляються не тільки люди, помиляються навіть святі* (В. Симоненко).

Складне речення, що складається з трьох і більше предикативних одиниць, називається багаточленним чи багатокомпонентним: *Дитяче довір 'я до вчителя - це крапля чистої роси на квітці троянди, треба так зірвати квітку, щоб не струсити цю краплю* (В. Сухомлинський); *Я щастя не маю і в мріях не бачу, бо іншій мрії у серці ношу; коли я часами журюся і плачу, - я щастя у долі тоді не прошу* (Леся Українка).

Складне речення не є механічним поєднанням простих речень, воно побудоване за певною своєрідною схемою. Під час конструювання використовуються ті або інші структурні різновиди простого речення, які модифікуються відповідно до особливостей складного речення.

Отже, частини складних речень не виступають окремою комунікативною одиницею і не мають семантичної й інтонаційної завершеності. Тільки усе складне речення загалом можна розглядати як самостійну структурну й комунікативну одиницю, що є засобом формування й передачі інформації. [14, розділ 6.3, §23]

Розглянуте дало можливість простежити еволюцію формування поняття складного речення у мовознавстві, огляд матеріалу дав змогу упевнитися в тому, що від часів О. Потебні до сьогодення як термінологія, так і розуміння предмету складного речення значно змінилося.

Література:

1. **Булаховський Л. А.** Питання синтаксису простого речення в українській мові // Дослідження з синтаксису української мови. – К., 1958. – 8 с.
2. **Виноградов В. В.** Избранные труды. Исследования по русской грамматике. Изд. «Наука», — Москва, 1975. — 560 с.
3. **Вихованець І. Р.** Граматика української мови: Синтаксис: Підручник. — К.: Либідь, 1993. — 368 с.
4. **Загнітко А. П.** Основи

українського теоретичного синтаксису.-ч.1.-Горлівка: ГДПІМ,2004.-228с.;ч.2.-254с.;ч.3.-266с. 5. **Загнітко А. П.** Теоретична граматики української мови: Синтаксис. — Донецьк: ДонНУ, 2001. — 662 с. 6. **Курило О.Б.** Уваги до сучасної української літературної мови.- Видання п'яте. Видавництво « Нові дні», - Торонто,1960.-197с. 7. **Огієнко І.І.** Історія української граматичної термінології // Записки Українського Наукового Товариства в Києві. — К., 1908. — Кн. 1. — С. 111—113. 8. **Потебня А. А.** Из записок по русской грамматике / А. А. Потебня. — М. : Просвещение, 1958. —551 с. — (Т. 1 – 2)

9. **Потебня А. А.** Из записок по русской грамматике / А. А. Потебня. — М. : Просвещение, 1968. — 536 с. — (Т. 3) 10. **Русская граматики**: В 2-х т.- Т.2:Синтаксис. _М.:Наука,1980.-714с. 11 .**Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф.** Синтаксис сучасної української мови :Проблемні питання: Навч.посібник. — К.: Вища шк., 1994. — 670 с. 12. **Смаль-Стоцький С., Гартнер Ф.** Граматики руської мови. — 3-є переробл. вид. — Відень, 1914. — 202 с. 13. **Современный русский язык** / Под ред. В. А. Белошапковой.-М.: Высш.шк.,1981.-515с. 14. **Шевчук С. В., Кабиш О. О., Клименко І. В.** Сучасна українська літературна мова : Навчальний посібник. — К.: Алерта, 2011. — 544 с.

15. **Шульжук К. Ф.** Синтаксис української мови: підручник./К. Ф. Шульжук.- 2-ге вид.,доп.- К.: ВЦ « Академія»,2010.-408с.

Бібліографічний опис:

Канкаш Г.Д.Про формування поняття складного речення в українському мовознавстві. / Г.Д. Канкаш // Лінгвістичні дослідження: Збірник наукових праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди. — Харків, 2013. — Вип.35.— С.76-83.

